

Arvet efter mamma

– så förebygger ni kris och osämja

Bråk om arvet och begravningen kan göra sorgen ännu svårare att bära. Minska risken genom att i förväg prata med varandra om vad som kan hända när föräldrarna dör.

NÄR OLLES MAMMA blev riktigt gammal, blev det för tungt för henne att sköta det stora sommarhuset. Hon bestämde sig för att skriva över huset på barnen – det var ju ändå de som skulle ärva det efter hennes död. Vad mamman inte förutsåg, var de konflikter som skulle uppstå mellan barnen och barnbarnen om hur huset och tomten skulle skötas. En av döttrarna var inte så intresserad av huset utan gav bort sin del till sina två barn – som nu i sin tur skulle handskas med ett hus, en tomt och två morbröder som varken kunde komma överens sinsemellan eller med dem. Den tidigare så harmoniska familjen hade förbytts till ett getingbo fullt av upprörda känslor.

När mamman senare avled, var familjen splittrad och de vuxna barnen hade svårt att komma överens om hur de skulle hjälpas åt.

– I ett familjesystem kan det ofta bli turbulent när den sista av de båda gamla föräldrarna går bort. När den första föräldern dör, kan antingen den kvarvarande föräldern eller något av barnen axla mycket av den funktion i familjen som den bortgångne har haft. Men när båda föräldrarna är borta, så sätts ofta de roller barnen har haft ur spel. Samtidigt som det finns en sorg att bearbeta efter den som har dött, så kan också konflikter uppstå i det tomrum som uppstår.

Det säger *Bengt Weine*, som är familjeterapeut i Stockholm. Han är utbildad i familjesystemisk teori och arbetar alltså med hela

familjesystemet i fokus. När en person eller ett par har ett problem, kan man ofta förstå mer om man också inkluderar vilken roll eller funktion personen har i sin familj. Det kan handla om att vara den som tar hand om andra, den som revolterar eller den som visar känslor. Dessa roller grundläggs när vi växer upp och stannar ofta med oss under en stor del av livet – om vi inte förändrar dem.

NÄR NÅGON GÅR BORT, kommer ett familjesystem i kris – även om det handlar om en mycket gammal förälder som länge har varit sjuklig.

– Att någon går bort är alltid en kris och det sätter ofta igång familjens vanliga krisreaktion, som kanske går att känna igen också när man ser bakåt på tidigare kriser av olika slag. En familj som hanterat tidigare krisituationer på ett konstruktivt sätt står ofta bättre rustad än ett system som kanske helt slagits ut under tidigare svåra perioder, säger *Bengt Weine*.

Det finns kanske också en inlärd kunskap

”Att någon går bort är alltid en kris och det sätter ofta igång familjens vanliga krisreaktion, som kanske går att känna igen också när man ser bakåt på tidigare kriser av olika slag.”

om hur en kris ska hanteras. Barnen i familjen kan ha sett sina föräldrar hantera svårigheter på ett kapabelt och balanserat sätt, de kan själva ha blivit lyssnade till eller på olika sätt varit involverade i det som hänt så att oron minskat.

ELLER SÅ HAR KRISEN hanterats på ett mindre funktionellt sätt i familjen, med mer eller mindre stora katastrofer, splittring eller aggressioner som följd.

Barnen lär sig att kriser är något destruktivt och att det inte går bra och kanske också att familjen saknar tillräckligt med solidaritet eller möjlighet att resonera för att kunna ta sig igenom på ett bra sätt. Barn kan ha sett föräldrar träta efter separationer eller andra vuxna som startar krig om än det ena, än det andra.

En familj är ett komplext system av värderingar, tankar, regler och vanor. Vi vet inte alltid vilka saker som gäller, kanske är det mesta omedvetet och sådant vi bara gör utan att tänka så mycket på det. Inte förrän någon bryter mot reglerna upptäcker vi att de finns och hur viktiga de är för oss.

– Det är också viktigt att komma ihåg att det i en familj ofta finns flera uppsättningar värderingar, dels från olika släktgrenar men också från andra håll, exempelvis från den kultur vi lever i. I vissa lägen kan det ena värderingsystemet plötsligt vinna över det andra på ett sätt som överraskar, säger *Bengt Weine*. ▶

► **ROLLER I FAMILJER** ärvs också, eftersom vi härmar vuxna omkring oss när vi växer upp. Men ofta hoppar rollerna över en generation. Ett barnbarn till en person kan ha personliga egenskaper och en roll i familjen som liknar far- eller morföräldrarnas. Detta kan också vara en anledning till förvirring i systemet:

– De bråk som ofta uppstår mellan kvarlevande personer i systemet, för det mesta vuxna syskon, handlar kanske på ytan om pengar eller vem som tar ansvar. På ett djupare plan handlar det om att hitta sin nya position när familjesystemet har ruskats om av att en viktig person har gått bort. Kanske någon vill ha en förändring av sin roll, medvetet eller omedvetet, och tar chansen när en stor förändring ändå sker i familjen, säger Bengt Weine.

I fallet med Olles familj var det så att båda föräldrarna var dominanta personer med för många att få sin vilja fram. Det fanns en hel del avundsjuka mellan syskonen, men den hölls i schack, först av båda föräldrarna och senare av modern ensam.

– Barnen betedde sig fortfarande som barn i familjesystemet, trots att de var vuxna. När modern gick bort uppstod hos dem ett behov av att ta sina positioner som vuxna, vilket var den djupast liggande orsaken till de många konflikter som uppstod, säger Bengt Weine.

IBLAND DRABBAR SORGEN också hårdare än man kunnat förutse – eller på ett annorlunda sätt. Den som tog pappas död hårdast och då sörjde mest, kanske inte blir lika sänkt när mamma går bort – inte av likgiltighet, utan för att det helt enkelt finns en erfarenhet av att sörja som gör processen mindre smärtsam.

– Detta är en annan anledning till att positionerna kan förändras när den sista föräldern försvinner – någon som hanterade förra förlusten med fattning kan bli helt utom sig av sorg denna andra gång syskonen ska begrava en förälder.

När så många faktorer är svåra att hantera eller förutse, är det enligt Bengt Weine av stor betydelse att kommunikationen mellan dem som är arvingar och sörjande upprätthålls och fungerar. Det är på så sätt vi kan förstå mer om vad som händer och inte behöva fantisera om orsaken till en systers konstiga beteende eller reta oss på en annars så ansvarstagande broders plötsliga frånvaro och likgiltighet.

– Framför allt gör alla syskon något klokt om de redan innan föräldrarna går bort tar sig tid att diskutera hur de ska kunna hjälpas åt, vad som kan bli problematiskt och vad de behöver tänka på för att det ska fungera så smidigt som möjligt. Kanske kan då en del onödiga konflikter undvikas, resonerar Bengt Weine.

I BIRGITTAS FAMILJ har de fyra syskonen hjälpts åt att hantera både faderns bortgång och moderns sjukdom genom ständiga familjemöten. Det har handlat om att gemensamt bestämma allt från vilken gravsten pappa ska

ha till hur försäljningen av föräldrarnas sommarstuga ska gå till. Genom att alla involveras i de gemensamma besluten elimineras också risken att någon känner sig överkörd och orättvist behandlad.

Enligt Birgitta själv har det funnits en tradition i familjen att gemensamt diskutera saker och ting som påverkat familjen, det har handlat om allt från kommande semestrar till om man ska tapetsera om i ett barns sovrum. Detta har kommit väl till pass när det nu har funnits ett behov av att diskutera inte bara praktiska saker som har med föräldrarnas stigande ålder och bortgång att göra, utan också de känslor som det väcker att se sina föräldrar insjukna och dö.

ATT NÅGON KÄNNER sig orättvist behandlad i ett testamente är också något som är svårt för en familj att klara. Sådant leder ofta till att relationer mellan syskon blir kyliga eller bryts helt. Det finns reglerat i lag hur barn ska ärvu sina föräldrar, men i dag finns oftare än förut en ny partner till en förälder om det skett en

separation. Vissa försöker skydda den nya partnern från ekonomiska problem helt enkelt genom att skriva över egendom på partnern före sin bortgång, något som ofta känns snopet för de barn som på detta sätt blir utan sin egentliga arvslott.

– Däremot tycker jag det är rimligt att en förälder får ge gåvor efter eget tycke till sina barn, det finns en moralisk rättighet till det utifrån de relationer som finns i nuläget mellan förälder och barn. Den som ger gör ett medvetet val och den som tar emot väljer att acceptera gåvan.

Att en förälder berättar hur han eller hon tänker eller vilka skäl det finns för ett visst beteende gör det ofta lättare för barn att stå ut med en orättvisa. I de fall som föräldrarnas skäl redovisas öppet hamnar också ansvaret hos föräldern, och risken minskar att det blir systemet som får bära skulden för den upplevda orättvisan.

Juristens råd till familjer

Syskon-möte kan underlätta

Några saker att tänka på när föräldrarna börjar bli gamla och skräpliga, råder familjeterapeuten Bengt Weine:

- * När en gammal förälder inte längre innehar sin plats i familjesystemet, antingen på grund av sjukdom eller död, så kan systemet hamna i ett emotionellt vakuum. Någon kommer kanske att ta föräldrarnas plats, omedvetet eller medvetet.
- * Fundera över vilka erfarenheter din familj har av tidigare kriser. Hur har ni lyckats hantera det som har hänt andra gånger? Vilka goda och vilka dåliga erfarenheter har ni av övergångar mellan olika livsfaser i ert familjesystem, exempelvis olika slags generationsskiften?
- * Gör vad du kan för att kommunikationen i familjen ska vara så god som möjligt genom att samla till möte, kanske alla vuxna syskon tillsammans – men gärna utan respektive partner. Ni träffas i egenskap av barn till era föräldrar och för att ni behöver finna en gemensam väg genom en förändringsprocess ni inte kan undvika.

Juristens råd till familjer

CAROLA ERIXON ÄR JUR KAND och specialist på familjerätt i Stockholm. Hon råder alla äldre att planera i förväg, för att minska risken för att de efterlevande ska hamna i onödiga konflikter. Det finns några saker värda att tänka på:

* Det bästa är att inte ge något av stort värde till ett av barnen på en annan bröstarvinges bekostnad, det vill säga på ett sätt som minskar övriga bröstarvingars arv i alltför stor utsträckning. Därför bör alltid ett gåvobrev skrivas, där värdet av gåvan framgår. I detta brev kan man också skriva in vilka särskilda villkor man vill ska gälla för gåvan, exempelvis att gåvan ska vara mottagarens enskilda egendom. Detta betyder att även om ett vuxet barn är gift, så är gåvan enbart hans eller hennes och delas inte med den ingifta partnern vid eventuell äktenskapskillnad. Ta gärna sakkunnig hjälp för att skriva gåvobrevet på ett riktigt sätt.

* Ett testamente där det framgår vem som ska ha vilka saker – värdesaker, smycken, värdefulla möbler och liknande – är bra att upprätta. Om något av de vuxna barnen eller ett barnbarn till exempel har fäst sig särskilt vid någon klenod, så minskar risken för senare konflikter om det står i testamentet att personen också ska få denna sak. Övriga arvingar kan då få andra saker så att det blir rättvist.

Detta förutsätter dock att man har ett samtal om olika föremål och om det faktum att den gamla föräldern kanske snart inte finns

längre – ett samtal som många tycker är smärtsamt.

* Föräldrarnas önskan om hur hon eller han vill att begravningen ska vara är också viktig att skriva ner. Begravningsbyråer som har något som kallas Vita arkivet kan hjälpa till med detta. Det man skriver där är inte juridiskt bindande, men väl en vägledning för efterlevande, så att de slipper bli osams om kistor, kremering eller inte samt om gravens placering. Dokumentet förvaras på säkert ställe så att de anhöriga finner det efter föräldrarnas bortgång.

Skulle barnen bli osams om någonting när det gäller exempelvis hur begravningen ska gå till, går kyrkogårdsförvaltningen in och medlar. Tyvärr får de i dag allt mer komplicerade ärenden, på grund av att familjer ser

annorlunda ut än tidigare. Detta är ytterligare en anledning för gamla föräldrar att göra så mycket som möjligt klart medan de fortfarande orkar.

* De vuxna barnen har i princip att rätta sig efter det som föräldern gör i livstiden. Men en sak att se upp med är om föräldern skriver över exempelvis en sommarstuga att ägas av barnen gemensamt. För att göra det möjligt för barnen att köpa ut varandra i framtiden är det klokt att skriva ett avtal att det är taxeringsvärdet och inte marknadspriset som gäller vid sådana köp, liksom att vissa personer har förköpsrätt framför andra.

Om en person vill sälja, så måste de andra gå med på det enligt samäganderättslagen. Men skriver man ett avtal om att taxeringsvärdet gäller så minskar i alla fall risken att ett hus som familjen kanske ägt i generationer måste säljas för att syskon inte har råd att köpa ut varandra till marknadspris. *

Text EVA SANNER

Illustrationer JANETTE BORNMARKER

”Om något av de vuxna barnen eller ett barnbarn till exempel har fäst sig särskilt vid någon klenod, så minskar risken för senare konflikter om det står i testamentet att personen också ska få denna sak.”

Läs mer om familjerätt på hemsidan:
www.familjensjurist.se
Bengt Weine, tel: 070-4226826